

**Dr. Genti Kruja, KU “Bedër” Prof. Asoc. Dr. Gentiana Skura,
Universiteti i Tiranës Dr. Robert Gjedia, Universiteti “Marin
Barleti”**

gkruja@beder.edu.al

Të mësuarit e normave civile në medresetë e Shqipërisë

Hyrje¹

Medresetë në Shqipëri kanë një traditë shekullore. Ato u themeluan shumë shpejt pas pranimit të Islamit nga shqiptarët që në shek. XV-XVI, vazhduan funksionin e tyre edhe pas shpalljes së pavarësisë, por të përballura me vështirësi ekonomike, didaktike dhe arsimore, pa një kontroll qendror. Ato nuk kishin një plan-program, por vazhdonin të jepnin mësimdhënie me plan-programin e shumë viteve më parë.² Sipas informacioneve, që kalojnë në revistën e parë zyrtare të Komunitetit Mysliman Shqiptar *Zani i Naltë*, në muajin prill 1927, gjendeshin 12 medrese në qytetet: Shkodër, Vlorë, Gjirokastrë, Kavajë, Durrës, Tiranë, Krujë, Shijak, Peqin, Elbasan, Korçë dhe Berat, të cilat vazhdonin funksionin e tyre.³ Krahas këtyre kishte edhe shumë mejtepe (mektebe), pranë xhamive, që drejtoheshin kryesisht nga imamët e xhamive.

---

¹. Ky studim është kryer në bazë të projektit “Të mësuarit e normave civile në shkollat e Fesë Islame - medresetë”, nga Forumi Shqiptar për Aleancën e Qytetërimeve, Tiranë, 2017.

². Basha, Ali M., “Rrugëtimi i Fesë Islame në Shqipëri (1912-1967)”, Tiranë 2011: 174.

³. Vuçiterni, Salih, “Nji pergjigje Z. Hafis Xhaferit”, Kolana “Zani i Naltë: Vëllimi i Dytë, vitet 1926-1927-1928, botues: Komuniteti Mysliman i Shqipërisë, Bashkësia Islame e Kosovës, Bashkësia Fetare Islame e Maqedonisë, 2015:274-275.

Për shkak të mendimit se medresetë, që ekzistonin nuk u përgjigjeshin nevojave të kohës, u pa e arsyeshme hapja e medreseve me një stil të ri. Kështu Drejtorisë së Përgjithshme të Vakëfeve iu propozua nga Këshilli i Naltë i Sheriatit formimi i një medreseje të re në Tiranë dhe më 2 qershor të vitit 1923, në Kongresin e Parë të Myslimanëve Shqiptarë, u mor vendimi për formimin e Medresesë së Naltë në Tiranë.⁴ Në numrin e tretë të revistës *Zani i Naltë* të vitit 1923, në nenin 9 të rregullores së medresesë përcaktohej se medreseja do të përbëhej nga tre kategoritë vijuese: “Kategorija fillestare e medreses asht 3 vjet, mesatarja 5, dhe e nalta 4 vjet”.⁵ Pra Medreseja do të ishte edhe si një shkollë e lartë, por për arsye financiare nuk u arrit që ajo të ishte një Institut i Lartë, duke qenë ndoshta edhe i pari universitet në trojet shqiptare. Megjithatë, mbetet për t’u vlerësuar iniciativa, guximi dhe largpamësia intelektuale e drejtuesve të Komunitetit Mysliman Shqiptar të atyre viteve me në krye dijetarë të tillë si Haxhi Vehbi Dibra e Hafiz Ali Korça.

Vendimi për hapjen e Medresesë së Tiranës u pranua edhe nga ana e qeverisë Shqiptare të asaj kohe. Medreseja e Tiranës e filloi aktivitetin e saj nën emrin *Medreseja e Naltë*. Sipas vendimit të marrë në Kongresin e III-të të Myslimanëve Shqiptarë të mbajtur në vitin 1929, u mbyllën të gjitha medresetë e tjera, me përjashtim të medresesë së Tiranës. Për shkak këtij vendimi, emri i medresesë së kryeqytetit u ndryshua, duke u emërtuar si *Medreseja e*

---

⁴. Basha, 2011: 93.

⁵. Kruja, Genti, (editor), “Rregullore mbi Medresen e Myslimanve”, *Zani i Naltë*, vëllimi i parë, vitet 1923-1924/-1925, botues: Komuniteti Mysliman i Shqipërisë, Bashkësia Islame e Kosovës, Bashkësia Fetare Islame e Maqedonisë, Tiranë, 2014: 87.

Përgjithshme.⁶ Sipas nenit 57 të statutit të Kongresit të III-të Medreseja e Përgjithshme përfshin vetëm 2 kategori, atë të unikes dhe të mesmes.⁷

Ndërtesa e bërë për Medresenë e Tiranës përfundoi në vitin 1931. Ajo brenda disa vitesh u bë një institucion serioz, që ndihmoi në formimin e identitetit kombëtar dhe fetar të nxënësve. Medreseja, qysh nga fillimi i edukimit, zbatoi një program bashkëkohor. Në programin, që ndiqte medreseja iu dha përparësi disa lëndëve që lidheshin me kulturën e përgjithshme, si gjuha dhe letërsia, ashtu siç ndodhte edhe në shkollat shtetërore⁸.

Cilësia e mësimdhënies në medrese nuk lidhej vetëm me një shkak, apo me disa lëndë, por lidhej me të gjitha lëndët, që gjendeshin në program dhe kjo gjendje sillte si rezultat rritjen e nivelit shkencor dhe atij kulturor-fetar të nxënësve. Feja islame në të njëjtën kohë zbret në problemet e edukimit dhe kështu ka dhënë ndihmën e saj në formimin e nxënësve, të cilët bashkë me moralin islam marrin edhe moralin e të qenët një bashkëqytetar i mirë.⁹

Menjëherë pas instalimit të komunizmit në Shqipëri në vitin 1944, filloi edhe presioni e persekutimi ndaj prijësve fetarë, duke u arrestuar e burgosur shumë hoxhallarë dhe mësues të medresesë së Tiranës. Duke vazhduar procesin e edukimit nën kushte të vështira, në vitin 1964 medreseja u mbyll përfundimisht¹⁰. Ndërkohë, në vitin 1967, u ndaluan të gjitha besimet fetare me ligj dhe u mbyllën komunitetet fetare dhe veprimtaritë e tyre. U shkatërruan mbi 1.000 xhami, kisha, teqe dhe varreza. U sekuestruan bibliotekat e të gjithë

---

⁶. Basha, 2011: 93.

⁷. Po aty, 215.

⁸. Basha, 2011: 99.

⁹. Balla, Xhemal, "Haxhi H. Mahmut Dashi, jeta dhe vepra 1873-1961", Tiranë: West Print. 2010: 60-61.

¹⁰. Po aty, 2011: 539.

klerikët, ku shumica e librave u dogjën dhe asgjësuan. Kjo frymë ateiste, vazhdoi deri në vitin 1990.

Komuniteti Mysliman, i cili qe mbyllur në vitin 1967, u riinstitucionalizua edhe njëherë për të vijuar veprimtarinë e tij në vitin 1991.¹¹

Me riinstitucionalizimin e Komunitetit Mysliman në vitin 1991 u hap sërish Medreseja e Tiranës, e cila u ndoq prej hapjes së Medresesë së Shkodrës. Ndërsa, në vitet pasardhëse u hapën medrese në Durrës, Kavajë, Korçë dhe Elbasan (ndërsa medresetë e hapura në Gjirokastrë, Kukës, Berat dhe Peshkopi janë mbyllur pas disa vitesh funksionimi).

1. Statuset zyrtare të medreseve në Shqipëri

Sipas pikës së parë të nenit 7 të ligjit “Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”, thuhet: “Arsimi parauniversitar është laik”, dhe ndërsa shprehet kështu, në pikën e dytë të të njëjtit nen, shkruhet: “Përjashtim bëjnë ato institucione arsimore, që themelohen nga bashkësi fetare të njohura me ligj, sipas përcaktimeve të nenit 42 pika 4 të këtij ligji” (Ligji nr. 69/2012, neni 7/1, 7/2).

Po në të njëjtin ligj, në pikën e katërt të nenit 42, shprehet: “Institucionet arsimore private, në të cilat zhvillohen edhe lëndë fetare, ose që themelohen, apo administrohen nga bashkësitë fetare, hapen dhe mbyllen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit, mbështetur në kërkesën e përfaqësuesve të bashkësive fetare. Kriteret dhe procedurat e hapjes

---

¹¹. Zaimi, Ali & Kruja, Genti (editorë), “Katalog i Veprimtarisë së Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, botimet KMSH, Tiranë, 2014:9.

së tyre përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave” (Ligji nr. 69/2012, neni 42/4).

Sipas burimeve arkivore të Komunitetit Mysliman të Shqipërisë (KMSH), lejimi i hapjes së medreseve me Vendim të Këshillit të Ministrave dhe me statusin e shkollave jopublike, ka nisur në vitin 1995. Në vendimin nr. 654, të datës 29.11.1995, shprehet se u është dhënë leje e përkohshme për kryerjen e veprimtarisë; Medresetë zhvillojnë kurrikulën zyrtare për ciklet e arsimit parauniversitar, por gjithashtu kanë dhe pjesën e kurrikulës me orientim fetar, e cila edhe kjo miratohet nga Ministria e Arsimit.

Lëndët fetare janë integruar në kurrikulat zyrtare të medreseve në mënyrë të tillë që të jenë mbështetëse edhe të tematikave të trajtuara nga lëndët e edukatës qytetare. Meqenëse njeriu që jeton në sistemin demokratik ka shumë përputhje me besimtarin (pavarësisht përkatësisë fetare), tematikat e përbashkëta të këtyre lëndëve janë të shumta.

Lëndët fetare që zhvillohen në medresetë e ciklit 9-vjeçar dhe atij të mesëm të lartë janë “Kur’ani Famëlartë - Komentimi i tij”, “Tradita profetike dhe Kultura Islame”, “Njohuri Besimi e Kulture Islame”, “Njohuri të Traditës Profetike e Predikim”, “Njohuri të Adhurimit Islam”, “Modul Profesional: Civilizim Islam”, “Njohuri të Traditës Profetike dhe të Predikimit”, “Besimi”, “Edukatë Islame”.

Ndërsa, sipas vendimit nr. 560, i datës 26.8.1996, të Këshillit të Ministrave, u jepet leja (liçenca) për kryerjen e veprimtarive mësimore medresesë “Mahmud Dashi” në Tiranë, medresesë “Hafiz Ali Korça” në Kavajë, medresesë “Liria” në Cërrik, medresesë “Hoxha Tahsin” në

Gjirokastrë dhe medresesë “H. Sheh Shamija” në Shkodër.¹² Pesë medreseve të tjera, asaj “Mustafa Varoshi” në Durrës, medresesë “Vexhi Buharaja” në Berat, medresesë “Sulejman Laçi” në Kukës, medresesë “Raif Kadiu” në Peshkopi dhe medresesë së Korçës, u kërkohet që të mos marrin nxënës të rinj, por u lejohet kryerja e veprimtarive arsimore gjër në maturimin (diplomimin) e nxënësve të marrë para hyrjes në fuqi të ligjit nr. 7952, të datës 21.6.1995.¹³

Megjithëse medresetë kryejnë veprimtarinë e tyre arsimore prej vitit 1991, dhënia e lejeve, të përkohshme, apo të vazhdueshme në periudhën 1995-1996, tregon se ato i kanë kryer veprimtaritë e tyre bazuar në lejen fillestare, që u është dhënë prej autoriteteve.

Medresesë “Vexhi Buharaja” në Berat i rijepet leja e funksionimit me Vendim të Këshillit të Ministrave nr. 248 datë 28.05.1999. Në të njëjtën mënyrë edhe medresesë “Mustafa Varoshi” në Durrës i rijepet leja e funksionimit me Vendim të Këshillit të Ministrave nr. 653 datë 29.12.1999, ndërsa përse i përket medresesë “Abdullah Zëmlaku” në Korçë, me Vendim të Këshillit të Ministrave nr. 602, datë 04.12.2002 i jepet licenca për arsimin e mesëm, kurse për kryerjen e veprimtarive arsimore të arsimit 9-vjeçar u është dhënë licenca me Vendim të Këshillit të Ministrave nr. 1067, datë 21.10.2009.¹⁴

Sot, medresetë e Gjirokastrës, Kukësit dhe Peshkopisë nuk i vazhdojnë veprimtaritë e tyre. Sipas burimeve të KMSH-së, Medreseja e Gjirokastrës, megjithëse është e licencuar, për shkak të pamundësive financiare, nuk i vijon

---

¹². Kutlu, Adil, “Perceptimi i prindërve lidhur me edukimin fetar në Shqipëri: rasti i medreseve”, teze doktrature, UET, Tiranë, 2016:169.

¹³. Po aty.

¹⁴. Po aty.

veprimtaritë e saj arsimore qysh prej vitit 2009, kurse medreseja e Kukësit dhe e Peshkopisë, për shkak se nuk janë të licencuara, kanë rreshtur se kryeri veprimtarinë e tyre që në vitin 1996, me përjashtim të nxënësve, që ishin në proces mësimi gjer në diplomimin e tyre. Medreseja e Beratit u shkri në vitin akademik 2016-2017 dhe nxënësit që ishin u transferuan në medresetë tjera. Në fund të vitit shkollor 2015-2016 numri i nxënësve të regjistruar ka qenë gjithsej 64 nxënës, ndërsa për vitin mësimor 2016-2017 kishte 77 nxënës gjithsej.¹⁵

Aktuakisht (2018) janë gjithsej 6 medrese, që vijojnë veprimtaritë e tyre arsimore edukative në qytetet e Tiranës, Shkodrës, Elbasanit, Korçës, Durrësit dhe Kavajës. Sponsorizimi i medreseve të Tiranës, Korçës, Elbasanit dhe Kavajës bëhet nga Fondacioni “Sema”, ndërsa medreseja e Shkodrës bëhet nga Fondacioni “Istanbul” dhe ajo e Durrësit nga Fondacioni “Mirësia”. Përsa i përket strukturës administrative të medreseve, ato administrohen sipas protokolleve të parashikuara prej Komunitetit Mysliman të Shqipërisë dhe fondacioneve respektive, ndërkohë që drejtorët e shkollave përzgjidhen nga KMSH, fondacionet mbështetëse kanë të drejtën e emërimit të një koordinatori.

2. Informacione të përgjithshme rreth medreseve

Në vijim, në bazë të burimeve të përfutuara prej drejtorive të secilës prej medreseve, do të rrekemi të japim një informacion të përmbledhur në lidhje

---

¹⁵ Duke qenë se ky studim është kryer duke marrë për bazë vitin akademik 2016-2017, kur Medreseja e Beratit ishte funksionale, është marrë për bazë edhe Medreseja e Beratit gjatë gjithë studimit.

me secilën prej tyre, duke marrë si bazë vitin shkollor 2015-2016 dhe 2016-2017 (aktual).

2.1. Medreseja “Haxhi Mahmud Dashi”, Tiranë

Në organigramën e medresesë së Tiranës bëjnë pjesë të gjithë përbërësit e arsimit 9-vjeçar dhe të mesëm, si për vajza ashtu edhe për djem, që nga klasa e gjashtë. Vetëm se, nxënësit e arsimit të mesëm, djem dhe vajza, strehohen në konvikte të ndryshme, ndërsa nxënësit nga klasa e gjashtë deri në klasën e nëntë ndjekin vetëm procesin mësimor gjatë ditës. Numri i nxënësve të regjistruar në fund të vitit arsimor-akademik 2015-2016 ishte 445 nxënës (207 djem, 238 vajza), ndërsa për vitin aktual mësimor 2016-2017 është 416 (178 djem, 238 vajza) nxënës gjithsej.

2.2. Medreseja “Haxhi Sheh Shamija”, Shkodër

Edhe medreseja e Shkodrës, po ashtu, përbëhet prej programesh të arsimit 9-vjeçar dhe atij të mesëm. Ndërkohë që shkolla 9-vjeçare nis nga klasa e gjashtë deri në të nëntën, shkolla e mesme përbëhet nga klasa e dhjetë, e njëmbëdhjetë dhe e dymbëdhjetë. Në medresenë e Shkodrës ofrohen kushte të ndara strehimi, si për djemtë ashtu edhe për vajzat. Nxënësit nga klasa e gjashtë deri në të nëntën ndjekin vetëm procesin mësimor gjatë ditës. Numri i nxënësve të regjistruar për vitin aktual mësimor 2016-2017 është 1068 (425 djem, 643 vajza) nxënës gjithsej.

2.3 Medreseja “Liria”, Elbasan

Medreseja “Liria” në Elbasan është një shkollë e mesme, ku studiojnë vetëm nxënës djem. Medreseja “Liria” në Elbasan, nga viti 1995 kur ka nisur aktivitetin e saj, deri në vitin 2012-2013, ka qenë e vendosur në Cërrik, ndërsa prej vitit 2013-2014, ajo i vijon veprimtaritë e saj në qendër të qytetit të Elbasanit. Kjo medrese ofron edhe kushte akomodimi në konvikt për nxënësit, që zgjedhin të vijnë nga rrethet. Në fund të vitit shkollor 2015-2016, ky institucion ka pasur gjithsej 151 nxënës, ndërsa për vitin aktual mësimor 2016-2017 është 144 nxënës gjithsej.

2.4. Medreseja “Hafiz Ali Korça”, Kavajë

Medreseja e Kavajës, e cila e nisi aktivitetin e saj arsimor-edukativ si një shkollë e mesme jopublike vetëm për nxënës djem, prej vitit shkollor 2012-2013 nisi të arsimojë edhe nxënëse vajza, por në një tjetër godinë. Kjo medrese nuk përfshin nxënës të arsimit 9-vjeçar. Ajo ofron kushte strehimi në konvikt më tepër për nxënësit që vijnë nga jashtë Kavajës, si për djem ashtu edhe për vajza. Numri i nxënësve të regjistruar në fund të vitit arsimor-akademik 2015-2016 ishte 253 nxënës (116 djem, 137 vajza), ndërsa për vitin aktual mësimor 2016-2017 është 258 (121 djem, 137 vajza) nxënës gjithsej.

2.5. Medreseja “Hafiz Abdullah Zëmlaku”, Korçë

Medreseja e Korçës, e cila qe mbyllur për një periudhë kohe, pas vitit 2009 rinisi veprimtarinë e saj si shkollë e mesme jopublike për djem dhe vajza. Edhe ajo ofron kushte të njëjta strehimi në konvikt për djemtë dhe vajzat që vijnë nga rrethet apo edhe nga brenda Korçës. Numri i nxënësve të regjistruar në fund të vitit arsimor-akademik 2015-2016 ishte 273 nxënës (101 djem, 172

vajza), ndërsa për vitin aktual mësimor 2016-2017 është 271 (112 djem, 159 vajza) nxënës gjithsej.

2.6. Medreseja “Haxhi Mustafa Varoshi”, Durrës

Medreseja e Durrësit, që dikur ka pranuar edhe nxënës djem, sot është një shkollë e mesme që u drejtohet vetëm vajzave. Veç kësaj, ndryshe nga medresetë e tjera, ajo gjendet në qendër të qytetit të Durrësit, por nuk ofron kushte akomodimi në konvikt. Në fund të vitit shkollor 2016-2017 në të ka pasur të regjistruar gjithsej 105 nxënës.

Filozofia e medreseve të Shqipërisë sot

Filozofia e medreseve të Shqipërisë, edukimin e ka parë nga tri kënde të gërshetuara mes vete: human-psikologjik, kombëtar-social dhe universal.

Për sistemin arsimor të Komunitetit Mysliman sot, ndarja e të menduarit fetar nga shkencat natyrore shkon kundër frymës së Kur’anit, sepse ai e rekomandon qartë lidhjen e besimit me shkencat natyrore.

Sistemi edukativ i medreseve, hapi rrugën për një epokë të re, duke ribashkuar sistemin edukativ bashkëkohor me sistemin klasik të medreseve të dikurshme. Kështu mund të vërehet se nuk ekziston ndonjë mospërputhje, apo përplasje dialektike ndërmjet shkencave natyrore dhe vlerave, qofshin ato fetare, etike, sociale apo individuale. Medresetë sot bashkojnë mendjen dhe zemrën nëpërmjet përqendrimit në një objekt, që merr parasysh mënyrën sesi duhen integruar dija dhe edukimi te njerëzit dhe te jeta sociale.

Në sistemin edukativ të këtyre shkollave, një person shihet si pjesëmarrës aktiv në proceset sociale. Shkollat i përkasin një modeli, që

vendos balancën ndërmjet botës materiale dhe shpirtërore, pa e zvogëluar ndonjëherë në dëm të tjetrës, në mënyrë që të ndërtojë një model aktiv, i tillë që është në gjendje të mbartë përgjegjësinë e dialogut kulturor dhe shoqëror.

Metodologjia

Qëllimi i studimit: Të identifikojë dhe të analizojë sesi realizohet edukimi qytetar te Medresetë. Ndikimi dhe roli i të mësuarit të normave civile te shkollat fetare – medresetë.

Objektivat e studimit:

1. Shqyrtim i dokumentacionit zyrtar, kurrikular të medreseve, por dhe i kurrikulës shtetërore për formimin qytetar.
2. Tryeza pune të ekipit që menaxhoi, zhvilloi dhe hartoi këtë studim
3. Fokus grupe me drejtuesit e të shtatë medreseve në Shqipëri (shtator-tetor 2016)
4. Pyetësorët për mësuesit e të shtatë medreseve në Shqipëri (shtator-tetor, 2016)
5. Pyetësorët për nxënësit e të shtatë medreseve në Shqipëri (shtator-tetor, 2016)
6. Përpunim statistikor i gjetjeve (nëntor-dhjetor, 2016)
7. Paraqitje e gjetjeve dhe rekomandimeve te grupet e interesit, që janë të interesuar për trajtimin e çështjeve të edukimit qytetar nëpërmjet lëndëve fetare në shkolla 9-vjeçare, shkolla të mesme, specialistë të edukimit në institucionet qeverisëse të arsimit në nivel lokal dhe qendror, por dhe nga fakultetet që përgatisin mësues.

Ky kërkim ka përdorur një nga përqasjet mikse të kërkimit shkencor, paradigmen e triangulimit bashkëndues, e cila lejon kombinimin e njëkohshëm të kërkimit sasior dhe atij cilësor. Të dyja metodologjitë u kombinuan me qëllim adresimin e çështjes kërkimore. Kjo përqasje u përzgjedh për një sërë arsyesh të cilat do prezantohen shkurtimisht më poshtë.

Realizimi i qëllimeve dhe objektivave të kërkimit

Projekti kërkimor synoi të adresonte çështjen kërkimore nga disa aspekte të ndryshme; përfshirë këtu matje të aktorëve: drejtues, stafit akademik, si dhe nxënësve të medreseve. Për këtë arsye u përdorën pyetësorët si mjetet më të mira për mbledhjen e të dhënave kur bëhet fjalë për matjen e perceptimeve mbi normat civile në shkollat fetare.

Mjetet për mbledhjen e të dhënave dhe kampioni

Të dhënat cilësore marrin trajtën e fjalëve (të folura ose të shkruara) dhe imazheve vizive (të vrojtuar ose të krijuara). Kryesisht shoqërohen me strategji studimi, si studim rastit, teori fushe, etnografi dhe fenomenologji, dhe me metodat kërkimore, si intervista, dokumente dhe vëzhgime. Të dhënat cilësore sidoqoftë mund të përftoheshin edhe ndryshe. Për shembull, përdorimi i pyetjeve me fund të hapur, si pjesë e një pyetësori sondazh, mund të japë përgjigje në formë teksti - fjalë të shkruara që mund të trajtohen si të dhëna cilësore.

Intervistat janë një sugjerim tërheqës për studiuesit e projektit. Në shikim të parë, ato nuk duket se përfshijnë shumë gjëra teknike. Intervistat janë

diçka më shumë sesa thjesht një bashkëbisedim. Intervistat përfshijnë një sërë supozimesh dhe kuptimesh rreth situatës, që normalisht nuk janë të lidhura me një bashkëbisedim të rastësishëm (Descombe 1983; Silverman 1985).

Për të qenë më specifik, intervistat - në veçanti intervistat *në thellësi* - e lënë veten në mbledhjen e të dhënave bazuar në:

- *Opinione, ndjenja, emocione dhe eksperiencia*
- *Çështje të ndjeshme*
- *Informacione të privileguara*

Intervistat gjysmë të strukturuar

Në intervistat gjysmë të strukturuar intervistuesi është i përgatitur që të jetë fleksibël në aspektin e qëllimit të temave të marra në konsideratë dhe që të lejojë të intervistuarin të zhvillojë ide dhe të flasë më gjerësisht rreth çështjes së ngritur nga studiuesi. Përgjigjet janë të hapura (open-ended) dhe ka më shumë theksim në përpunimin e interesit të intervistuesit.

Fokus grupet

Fokus grupi me drejtues u realizua me të gjithë drejtuesit e medreseve, përkatësisht me 10 të tillë. U realizuan 16 pyetje që siguruan të dhëna për moshën, kualifikimin e drejtuesve, por edhe gjetje për kualifikimin e mësuesve, që zhvillojnë edukimin qytetar nëpërmjet lëndëve fetare dhe jofetare, por edhe informacione rreth zhvillimit të lëndëve të qytetarisë në medrese. Në veçanti u mbledhën të dhëna për nxënësit, nga vijnë ata, sa jetojnë në konvikte, si dhe rreth bashkëpunimit shkollë-familje, por edhe të bashkëpunimit me njësitë vendore arsimore (DAR-et), por edhe me Ministrinë

e Arsimit dhe Sportit. Me interes janë të dhënat sasiore sesa nxënës të medreseve vijojnë shkollat e larta dhe çfarë degësh studiojnë ata.

Pyetëtori për mësuesit u hartua me 9 pyetje. Pyetjet ishin të llojeve të ndryshme dhe mundësonin vjeljen e informacionit në mënyrë të drejtpërdrejtë, p.sh. pyetjet me alternativa, por edhe me anë të pyetjeve të hapura, që na mundësonin mbledhjen e ideve, mendimeve dhe gjykimeve, që mësuesit kishin për zhvillimin e lëndëve të formimit qytetar si: “Edukimi për shoqërinë” dhe “Qytetaria” sipas kurrikulës shtetërore, por dhe të 9 lëndëve fetare, që janë pjesë e kurrikulës së medreseve, që ofrojnë edukim qytetar. Përmbajtja e pyetjeve kishte të bënte me procesin e zhvillimit të kurrikulës lidhur me përbërës të saj si: përmbajtja e kurrikulës së edukimit qytetar, kompetencat qytetare, që synohen të krijohen te nxënësit, projektet kurrikulare që zhvillohen dhe tematikat e tyre, veprimtaritë kros dhe ekstrakurrikulare, metodologjitë që zbatohen në klasa dhe jashtë tyre për edukimin qytetar, por edhe identifikimin e pikave të dobëta dhe të forta që janë ndeshur për zhvillimin e kësaj lënde. Të gjithë këto elementë kurrikularë, të paraqitur në pyetësor, prekin kurrikulën e lëndëve fetare dhe atyre jofetare, që synojnë formimin qytetar. Gjithashtu ato mundësojnë edhe identifikimin e tematikave të përbashkëta, që zhvillojnë lëndët fetare dhe jofetare, por edhe të atyre çështjeve, që i trajtojnë veçmas. Pyetëtori, nga ana tjetër, shërbeu dhe për të siguruar të dhëna për shkallën e kualifikimit të mësuesve të edukimit qytetar në medrese, moshën e tyre, tregues që kanë rëndësi për zhvillimin e këtij edukimi.

Pyetësoni për nxënësit u hartua me 10 pyetje. Pyetjet ishin të llojeve të ndryshme dhe mundësonin mbledhjen e informacionit në mënyrë të drejtpërdrejtë, kryesisht me anë të pyetjeve me alternativa, por edhe me anë të një pyetje të hapur, që mundësonte të dhëna për idetë, mendimet dhe gjykimet që nxënësit kishin për edukimin e tyre qytetar nëpërmjet lëndëve fetare dhe jofetare. Po ashtu, pyetësoni siguron të dhëna për tematikat e trajtuara në edukimin qytetar, projektet kurrikulare të zhvilluara, por edhe për klimën dhe bashkëpunimin në shkollë, si dhe për mjediset fizike të shkollës dhe sigurinë në to.

Kampionimi dhe popullata e intervistuar

Për pyetësonët e mësuesve janë përfshirë 31 mësues që janë afërsisht 20% e numrit total të mësuesve të medreseve në Shqipëri. Për pyetësonët e nxënësve janë përfshirë 505 nxënës gjithsej, që tejkalojnë më shumë se 20% të numrit total të tyre, por edhe është marrë në konsideratë me përparësi shpërndarja e plotësimit të pyetësorëve nga nxënës të të gjitha klasave në medrese. Numri i drejtuesve të pyetur ishte 10, që përbën 100% të tyre si drejtues të medreseve.

Popullata: Realizimi i këtij punimi u mendua të bëhet me mësues, nxënës dhe drejtues të medreseve.

Kampioni: 505 nxënës, 31 mësues, 10 drejtues nga të gjitha medresetë e vendit.

Dokumentacion dhe instrumente: Në realizimin e studimit në fjalë janë përdorur këto instrumente:

- *Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar*
- *Programet lëndore të lëndëve të “Edukimit për shoqërinë” dhe “Qytetaria” në arsimin publik, parauniversitar*
- *Dokumentacioni zyrtar, kurrikular i medreseve për ciklin e mesëm të ulët (klasat 6-9) dhe për ciklin e mesëm të lartë (klasat 10-12).*
- *Programet e lëndëve fetare që ofrojnë edukim qytetar*
- *Literaturë e printuar dhe ajo on-line për edukimin fetar*
- *Pyetësorë*
- *Fokus-grup me pyetje për drejtuesit*

Etika. Ky studim u krye me lejen, mbështetjen dhe bashkëpunimin vullnetar të mësuesve, drejtuesve dhe nxënësve të 7 medreseve, ku një rol mbështetës dha Komuniteti Mysliman i Shqipërisë (KMSH). Pjesëmarrësit në studim u informuan rreth rëndësisë së të dhënave, si dhe iu garantua privatësia. Rezultatet e studimit janë bërë publike vetëm për qëllimin e studimit.

Pjesa 1. Analizë deskriptive e kurrikulës së formimit qytetar

1.1. Kurrikula e edukatës qytetare në lëndët jofetare

Institucionet arsimore “Medrese” janë shkolla të arsimit bazë dhe atij të mesëm të lartë që zhvillojnë procese të edukimit dhe arsimimit në 6 qytete

të Shqipërisë, përkatësisht në Tiranë, Shkodër, Kavajë, Elbasan, Korçë dhe Durrës.

Kurrikula, që ato zbatojnë, është tërësisht e miratuar nga Ministria e Arsimit dhe Sportit. Kjo nënkupton atë që ciklet arsimore të medreseve zbatojnë kurrikulën zyrtare përkatëse, që lidhet me përmbajtjet e paraqitura në dokumentacionin zyrtar, kurrikular si: Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar¹⁶, Kompetencat dhe rezultatet e të nxënit, Programet lëndore¹⁷, Udhëzuesit e ndryshëm për zhvillimin e kurrikulës, si dhe tekstet shkollore.

Ndonëse këto institucione zhvillojnë edhe edukim fetar, kurrikulat e të cilave rast pas rasti miratohen për zbatim në Ministrinë e Arsimit¹⁸, nga ana tjetër medresetë ofrojnë dhe edukim qytetar konform përmbajtjes dhe kërkesave të kurrikulës zyrtare.

Kurrikula e edukimit qytetar, që zhvillohet edhe në ciklet arsimore të medreseve, është pjesë e kurrikulës bazë të arsimit të detyrueshëm dhe e arsimit të mesëm të lartë në Shqipëri. Pas viteve ‘90 të shekullit të kaluar, që kur Shqipëria nisi proceset demokratike e deri në ditët e sotme, politikbërësit e arsimit e konsiderojnë të domosdoshëm formimin e qytetarisë demokratike të brezave të rinj në mënyrë që ata të jenë të aftë të jetojnë dhe të përballojnë sfidat e demokracisë.

Përgjatë periudhës 26 vjeçare (1990-2016) fusha kurrikulare e shkencave shoqërore ka pasur brenda saj lëndë të tilla si: “Edukata shoqërore”

---

¹⁶. Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Dokument i MAS. 2014. <http://www.izha.edu.al/wp-content/uploads/2015/10/Korniza-Kurrikulare.pdf>

¹⁷. <http://izha.edu.al/wp-content/uploads/2015/10/Kurrikula-berthame-1-5.pdf>

¹⁸. Shkresë zyrtare e MAS datë 07.10.2014, me Nr.6608/1 prot., “Miratim i planeve mësimore të medreseve” drejtuar Komunitetit Mysliman Shqiptar (KMSH).

për klasat 1-5 (cikli fillor), “Edukata qytetare” për klasat 6-9 (cikli i mesëm i ulët), “Qytetaria” për klasat 10-11 (cikli i mesëm i lartë).

Reformimi i vijueshëm ndër vite i kurrikulës së arsimit parauniversitar ka sjellë që në 3 vitet fundit 2014-2016 të kemi fushën kurrikulare “Shoqëria dhe mjedisi”, brenda së cilës kanë vend lëndët e historisë, gjeografisë, edukimit për shoqërinë dhe qytetaria.

Në ciklin fillor (klasat 1-5) raporti i vendit, që zë në kurrikul fusha kurrikulare “Shoqëria dhe mjedisi” me lëndët e saj, që lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me edukimin qytetar, sipas planit mësimor zyrtar rezulton të zërë 6% krahasuar me fushat e tjera kurrikulare dhe lëndët e tyre përbërëse në tërësi.

Në ciklin e mesëm të ulët (klasat 6-9) raporti i vendit që zë në kurrikul fusha kurrikulare “Shoqëria dhe mjedisi” me lëndët e saj që lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me edukimin qytetar, sipas planit mësimor zyrtar rezulton të zërë 6% krahasuar me fushat e tjera kurrikulare dhe lëndët e tyre përbërëse në tërësi.

Në ciklin e mesëm të lartë (klasat 10-12) raporti i vendit që zë në kurrikulën bërthamë/bazë fusha kurrikulare “Shoqëria dhe mjedisi”¹⁹ me lëndët e saj, që lidhen drejtpërdrejt ose tërthorazi me edukimin qytetar, sipas planit mësimor zyrtar rezulton të zërë 16% krahasuar me fushat e tjera kurrikulare dhe lëndët e tyre përbërëse në tërësi.

Pra vërehet një rritje nga cikli në cikël gjatë arsimit parauniversitar i peshës specifike që zë kurrikula e edukimit qytetar në arsimin parauniversitar.

---

¹⁹. <http://izha.edu.al/wp-content/uploads/2015/10/Kurrikula-berthame-1-5.pdf>
<http://izha.edu.al/wp-content/uploads/2015/10/Kurrikula-berthame-6-9.pdf>

Po të analizojmë vetëm vendin dhe peshën që zënë lëndët e mirëfillta të edukimit qytetar si: “Edukim për shoqërinë”, “Qytetaria” në të tria ciklet e arsimit parauniversitar do të kishim të dhënat e mëposhtme:

Sipas planit të ri mësimor zyrtar të arsimit parauniversitar, që zhvillohet aktualisht në klasat 1-2 të ciklit fillor, zhvillohet lënda “Edukim për shoqërinë”, ndërsa nga klasa 3-10 zhvillohet lënda “Qytetaria”.

Klasat 1-5 të ciklit fillor

Nr	Lëndët	Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3	Klasa 4	Klasa 5
1	Edukim për shoqërinë	1 orë/javë	1 orë/javë	-	-	-
2	Qytetari	-	-	1 orë/javë	1 orë/javë	1 orë/javë

Raporti i orëve të lëndëve “Edukimi për shoqërinë” dhe “Qytetaria” krahasuar me numrin total të orëve të planit mësimor të këtij cikli rezulton 0,23 %.

Klasat 6-9 të ciklit të mesëm të ulët

Nr	Lënda	Klasa 6	Klasa 7	Klasa 8	Klasa 9
1	Qytetari	1 orë/javë	1 orë/javë	1 orë/javë	1 orë/javë

Raporti i orëve të lëndës “Qytetaria” krahasuar me numrin total të orëve të planit mësimor të këtij cikli rezulton 0,30 %.

Klasat 10-12 të ciklit të mesëm të lartë²⁰

Nr	Lëndët	Klasa 10	Klasa 11	Klasa 12
1	Qytetari	2 orë/javë	-	-

Raporti i orëve të lëndës “Qytetaria” krahasuar me numrin total të orëve të planit mësimor të këtij cikli rezulton 0,35 %.

Fusha kurrikulare “Shoqëria dhe mjedisi” integron njohuri, shkathtësi, qëndrime dhe vlera nëpërmjet lëndëve Edukim për shoqërinë, Qytetari, Histori, Gjeografi. Secila prej tyre e trajton botën dhe shoqërinë nga këndvështrime të ndryshme. Përmes kësaj fushe, nxënësi zhvillon bazat e qytetarisë, duke siguruar kuptimin e ligjshmërisë, të proceseve ekonomike, shoqërore, kulturore dhe të çështjeve që lidhen me to; zhvillon konceptin e kohës, të vazhdimësisë dhe të ndryshimit në këndvështrimin e marrëdhënieve historike dhe zbaton këtë kuptim në analizën e pasojave të veprimeve individuale dhe kolektive në shoqëri, në të kaluarën dhe sot; zhvillon këndvështrimin e tij hapësinor për botën, për kompleksitetin dhe ndërvarësinë e vendeve dhe rajoneve në botë. Nxënësi aftësohet të vlerësojë pasojat e ndërveprimit të shoqërisë me mjedisin, për të ndërmarrë veprime, që mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm.

Programet e lëndëve “Edukim për shoqërinë”, “Qytetari”, “Gjeografi” dhe “Histori” janë ngushtësisht të lidhura me kompetencat, që ato synojnë të zhvillojnë te nxënësi. Përvojat mësimore të kësaj fushe të nxëni, në këtë

---

²⁰. <http://www.izha.edu.al/wp-content/uploads/2014/10/Udhezues-per-gjimmazin-Varianti-i-fundit.pdf>

shkallë, i shërbejnë përmbushjes së kompetencave kyçe, evropiane me fokus të veçantë kultivimin e identitetit personal, shoqëror, kombëtar e kulturor. Lëndët që përbëjnë fushën “Shoqëria dhe mjedisi” zhvillojnë te nxënësi të menduarin kritik e krijues, pasurojnë kulturën e tyre dhe i përgatisin të luajnë një rol aktiv në një shoqëri demokratike. Ato nxisin zhvillimin intelektual të nxënësit, duke i dhënë mekanizmat konceptualë dhe metodologjikë, të cilat nxënësi mund t’i përdorë në situata të ndryshme dhe që e ndihmojnë të prezantojë botën dhe të përballojë situata të ndryshme në jetën e tij. Tematika e trajtuar në fushën “Shoqëria dhe mjedisi” përmes lëndëve të saj, ku edhe “Edukimi për shoqërinë” dhe “Qytetaria” bëjnë pjesë, ka të bëjë me:

1. Pushteti, autoriteti, qeverisja
2. Proceset natyrore dhe shoqërore
3. Kultura
4. Ndërvarësia njerëz-vende-mjedise
5. Kronologjia, ndryshimi, vazhdimësia
6. Individët, grupet, shoqëria
7. Prodhimi, shpërndarja, konsumi

1.1.1 Programet e edukimit qytetar

Programet e lëndëve “Edukim për shoqërinë”, “Qytetari” mbështeten tërësisht në konceptet dhe praktikat e qytetarisë demokratike. Qytetaria demokratike bazohet në parimet themelore të të drejtave të njeriut, të demokracisë pluraliste dhe të shtetit të së drejtës. Ajo lidhet, para së gjithash, me të drejtat dhe përgjegjësitë, fuqizimin qytetar, pjesëmarrjen dhe

përkatësinë, respektin për diversitetin. Si e tillë, ajo përfshin të gjitha grupet shoqërore dhe sektorët e shoqërisë. Qytetaria demokratike bazohet në një metodë shumëpërmasore, që ka në bazë procesin dhe përfshin:

- *Përmasën politike*, pjesëmarrja në procesin e marrjes së vendimit dhe në ushtrimin e pushtetit politik.
- *Përmasën ligjore*, vetëdija dhe ushtrimi i të drejtave dhe përgjegjësive të qytetarëve.
- *Përmasën kulturore*, respekti për të gjithë njerëzit, vlerat themelore demokratike, për historinë dhe trashëgiminë e përbashkët dhe njëkohësisht të ndryshme, si dhe ndihma për vendosjen e marrëdhënieve ndërkulturore paqësore.
- *Përmasën shoqërore dhe ekonomike*, veçanërisht përpjekjet kundër varfërisë dhe përjashtimit social, përpjekjet për krijimin e formave të reja të punës dhe të zhvillimit të komuniteteve dhe si ekonomia të mund të ndihmojë krijimin e një shoqërie demokratike.
- *Përmasa evropiane*, vetëdija për unitetin dhe diversitetin e kulturës evropiane dhe të mësuarit për të jetuar në një kontekst evropian.
- *Përmasën globale*, njohja, pranimi dhe nxitja e ndërvarësisë dhe solidaritetit global.

Edukimi për qytetari demokratike synon:

- Të përgatisë të rinjtë dhe të rriturit për pjesëmarrje aktive në shoqërinë demokratike, duke fuqizuar kështu kulturën demokratike;

- Të aftësojë të rinjtë në luftën kundër ksenofobisë, dhunës, racizmit, nacionalizmit agresiv dhe intolerancës;
- Të sigurojë dhe të forcojë kohezionin shoqëror, drejtësinë sociale dhe në të mirën e përgjithshme;
- Të fuqizojë shoqërinë civile përmes pajisjes së qytetarëve me njohuri dhe shprehje demokratike.

Mbështetur në këto qëllime të përgjithshme, programet e lëndëve të qytetarisë synojnë:

- T'u japin nxënësve mundësinë për të zhvilluar njohuritë dhe aftësitë intelektuale, të domosdoshme për të kuptuar, për të analizuar dhe për të ndikuar në politikat sociale dhe mënyrat e zbatimit të tyre.
- T'u japin nxënësve mundësinë për të zhvilluar aftësitë e pjesëmarrjes qytetare të nxënësve dhe përfshirjen e tyre të vetëdijshme dhe të kualifikuar në zgjidhjen e problemeve të komunitetit.
- T'u japin nxënësve mundësinë të zhvillojnë përkushtimin qytetar në respektimin e vlerave dhe parimeve demokratike të domosdoshme për bashkëjetesë në një shoqëri demokratike.

Lëndët “Edukim për shoqërinë” dhe “Qytetaria”²¹ gjithashtu synojnë të përmbushin edhe njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe vlerat e kompetencave zyrtare, kyçe për arsimin parauniversitar, përkatësisht:

---

²¹. <http://www.izha.edu.al/programe-lendore/programet-e-arsimit-baze-kurrikula-e-re/#feature3>

1. Kompetenca qytetare
2. Kompetenca e komunikimit dhe të shprehurit
3. Kompetenca e të menduarit
4. Kompetenca e të nxënit
5. Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin
6. Kompetenca personale
7. Kompetenca digjitale

Temat që zhvillon lënda e qytetarisë prekin çështje të tilla që lidhen thelbësisht me edukimin qytetar, si:

1. Ligji
2. Kushtetuta
3. Të drejtat e njeriut
4. Arsimi
5. Shëndeti
6. Mjedisi
7. Konsumatori
8. Puna dhe e drejta e punës
9. Siguria në rrugë
10. E drejta për informim dhe ligji për median
11. Bashkëjetesa në komunitet

Nga ana tjetër, lëndët “Edukimi për shoqërinë” dhe “Qytetaria” zhvillojnë edhe veprimtari mësimore ndërkurrikulare, që trajtojnë tema

madhore, me të cilat përballet shoqëria. Ato i shërbejnë zhvillimit të kompetencave dhe synojnë të ndihmojnë nxënësin të lidhë shkollimin e tij me jetën e përditshme. Në shumë aspekte, programi i lëndëve “Edukim për shoqërinë” dhe “Qytetaria” fokusohet në zhvillimin e temave të mëdha ndërkurrikulare, si:

- Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave
- Zhvillimi i qëndrueshëm
- Mjedisi
- Ndërvarësia
- Bashkëjetesa paqësore

Rolet dhe kompetencat e mësuesit për realizimin e mësimdhënies dhe mbështetjen e proceseve të të nxënës në fushën e qytetarisë kanë pësuar ndryshime. Disa nga ndryshimet që kanë ndodhur në kompetencat tradicionale të mësuesve lidhen me:

- *dijet e integruara ndërlëndore përkundrejt dijeve të kufizuara në kuadrin e lëndëve të veçanta*
- *procesin e shumëfishtë dhe dinamik të mësimdhënies përkundrejt procesit linear dhe statik të saj,*
- *synimet edukative të shumëfishta përkundrejt atyre të kufizuara në fushën e njohurive.*
- *aftësinë për t'i parë problemet nga këndvështrimi i nxënësit, duke marrë parasysh prejardhjen, moshën dhe nivelin e tij arsimor, si dhe aftësia*

për të mos paragjykuar qëndrimet dhe perceptimet që janë të ndryshme nga të tija;

- *aftësinë për të kuptuar, pranuar dhe respektuar ngjashmëritë dhe ndryshimet që ekzistojnë ndërmjet mësuesve dhe nxënësve, si dhe ndërmjet nxënësve; respektimi i të drejtave të nxënësve dhe ndjeshmëria ndaj nevojave dhe interesave të tyre;*

- *aftësinë për të trajtuar çështje të diskutueshme dhe për t'u përballuar me situata problematike dhe komplekse, që mund të ndeshen në mjedisin shkollor;*

- *aftësinë për ta parë veten dhe nxënësin, si pjesëmarrës aktiv në komunitetin lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar; bindjen në mundësinë e progresit dhe që çdo individ mund të ndihmojë në arritjen e tij;*

- *aftësinë për të integruar përparësitë vetjake në një kuadër të përbashkët problemesh e vlerash dhe për të zbatuar në praktikë vendimet e marra nga nxënësi;*

- *gatishmëria për të pranuar gabimet para grupit dhe për të nxjerrë mësim prej tyre;*

- *aftësia për të shtruar dhe debatuar haptazi për probleme të diktuar nga kurrikula e fshehtë.*

Aspekt tjetër, i theksuar, i kurrikulës së edukimit qytetar është trajtimi i nxënësve me nevoja të veçanta dhe ai i nxënësve të talentuar, e cila kërkon që mësuesit duhet të marrin parasysh faktin se nxënësit janë të ndryshëm, kanë motive, interesa, stile të nxëni, nevoja dhe aftësi të ndryshme etj. Nga ana tjetër mësuesit duhet t'u krijojnë kushte dhe situata të tilla që nxënësit të shfaqin dhe

të zhvillojnë talentet e tyre. Kjo arrihet nëse atyre u krijohen mundësitë të punojnë me një përmbajtje më të thelluar, të zgjerojnë mjediset dhe materialet e të nxënit brenda dhe jashtë shkollës.

Përdorimi i mjeteve mësimore në mësimdhënien dhe procesin e të nxënit në fushën “Shoqëria dhe mjedisi” ndihmon në konkretizimin e ideve dhe dukurive, në aplikimin e metodave dhe strategjive të mësimdhënies, si dhe e bën mësimin më interesant dhe më argëtues për nxënësin. Përdorimi i suksesshëm i metodave dhe i teknikave të lartpërmendura, nuk mund të realizohet pa mjetet e nevojshme didaktike, të cilat mund të jenë të llojeve të ndryshme, si: harta të përgjithshme ose tematike, atlase, albume, foto, skica, filma mësimorë, videokaseta, kompjuter, aparat projektimi, CD, DVD etj. Ndërsa mësuesi është përgjegjës për krijimin e një mjedisi stimulues, ai duhet të sigurojë që nxënësi të ketë akses në burimet e ndryshme të të nxënit. Lista e burimeve të vlefshme për zhvillimin e kompetencave në gjeografi është e larmishme: muzeume, objekte të trashëgimisë natyrore dhe kulturore, harta, plane, piktura, dokumente historike, dokumente audio-vizivë, etj. Gjithashtu burimet përfshijnë teknologjitë e informacionit dhe komunikimit që nxënësit i përdorin si mjete kërkimi dhe për përgatitjen e projekteve dhe detyrave të ndryshme, ku sugjerohet dhe:

- Përdorimi i postës elektronike për shkëmbim informacioni
- Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet web për njohuri për shoqërinë
- Përdorimi i CD-ROM për mbledhjen e informacionit për temat që studion

- Organizimi dhe prezantimi i të dhënave duke përdorur tipa të ndryshëm software
- Përdorimi i simulimeve software
- Përdorimi i grafikëve software
- Paraqitja grafike e të dhënave

Element tjetër përbërës i të ushtruarit praktik të nxënësve në formimin qytetar që kërkon kurrikula e gjimnazit është edhe kryerja e 18 orëve shërbim komunitar nga secili nxënës, që ka të bëjë me shërbimet që nxënësit mund të ofrojnë në institucione shtetërore, shkolla, spitale, biblioteka, etj., por edhe me kontribute ndaj mjedisit dhe komunitetit dhe kjo në varësi të kontekstit dhe rrethanave që ka secili gjimnaz dhe komuniteti përreth tij.

Përmbledhje

Kurrikula e edukimit qytetar në arsimin parauniversitar zhvillohet me anë të lëndëve “Edukim për shoqërinë” dhe “Qytetari” dhe synon formimin e njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe vlerave qytetare të nxënësit e këtij cikli arsimor, duke u mbështetur fort te filozofitë, praktikat e mira dhe modelet e qytetarisë evropiane dhe botës demokratike në veçanti, ku në thelb të tyre mbeten të drejtat dhe përgjegjësitë individuale, zbatimi i ligjit, kujdesi ndaj mjedisit, e drejta për punësim, siguria njerëzore dhe bashkëjetesa në komunitet. Përmbajtja e lëndëve të përmendura më lart nuk prek asnjë informacion ose praktikë edukimi, që lidhet me çështje të mësimi dhe edukimit fetar. Gjithashtu ky edukim ka një vend të posaçëm në kurrikul, që është i mjaftueshëm për të realizuar synimet dhe kompetencat e dëshiruara për

nxënësit, kur kemi parasysh sasinë e orëve, peshën specifike të fushës kurrikulare, por edhe të lëndëve të mirëfillta të formimit qytetar që zhvillohen në të tria ciklet e arsimit parauniversitar, e krahasuar edhe me kurrikulat e sistemeve arsimore evropiane.²²

---

²². Vazhdon në numrin e ardhshëm.

Bibliografia:

- Balla, Xhemal (2010), “Haxhi H. Mahmut Dashi, jeta dhe vepra 1873-1961”, Tiranë: West Print
- Basha, Ali M. (2011), “Rrugëtimi i Fesë Islame në Shqipëri (1912-1967)”, Tiranë
- Kruja, Genti, (editor), (2014), “Rregullore mbi Medresen e Myslimanve”, Zani i Naltë, vëllimi i parë, vitet 1923-1924/-1925, botues: Komuniteti Mysliman i Shqipërisë, Bashkësia Islame e Kosovës, Bashkësia Fetare Islame e Maqedonisë, Tiranë
- Kutlu, Adil, (2016), “Perceptimi i prindërve lidhur me edukimin fetar në Shqipëri: rasti i medreseve”, Tezë doktore, UET, Tiranë
- Vuçiterni, Salih, “Nji pergjigje Z. Hafis Xhaferit”, Kolana “Zani i Naltë, Vëllimi i Dytë, vitet 1926-1927-1928, botues: Komuniteti Mysliman i Shqipërisë, Bashkësia Islame e Kosovës, Bashkësia Fetare Islame e Maqedonisë, 2015: 274-275.
- Zaimi, Ali & Kruja, Genti (editorë), (2014) “Katalog i Veprimtarisë së Komunitetit Mysliman të Shqipërisë, botimet KMSH, Tiranë

Dokumente:

- Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar, Dokument i MAS. 2014.
- Shkresë zyrtare e MAS datë 07.10.2014, me Nr.6608/1 prot. “Miratim i planeve mësimore të medreseve” drejtuar Komunitetit Mysliman Shqiptar (KMSH)
- VKM, Nr. 654, të datës 29.11.1995 për funksionimin e Medreseve (burime arkivore në KMSH)

Webliografia:

- <http://www.izha.edu.al/wp-content/uploads/2015/10/Korniza-Kurrikulare.pdf>
- <http://izha.edu.al/wp-content/uploads/2015/10/Kurrikula-berthame-1-5.pdf>
- <http://izha.edu.al/wp-content/uploads/2015/10/Kurrikula-berthame-6-9.pdf>
- <http://www.izha.edu.al/wp-content/uploads/2014/10/Udhezues-per-gjimnazinVarianti-i-fundit.pdf>
- <http://www.izha.edu.al/programe-lendore/programet-e-arsimit-baze-kurrikula-e-re/#feature3>
- <http://www.asa3.org/ASA/education/options/public.htm#rel>
- http://gainpeace.com/index.php?option=com_content&view=article&id=108:what-is-islams-view-about-education-science-and-technology&catid=54catidebliografi=54&Itemid=108
- [http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Inviting God into the Classroom. Prof. Robert Nash College of Education and Social Service at Vermont.A case for religion in public schools](http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Inviting_God_into_the_Classroom_Prof_Robert_Nash_College_of_Education_and_Social_Service_at_Vermont.A_case_for_religion_in_public_schools)
- <http://www.uvm.edu/~uvmpr/vq/VQFALL01/religion.html>
- <https://www.aarweb.org/sites/default/files/pdfs/Publications/epublications/AARK-12CurriculumGuidelines.pdf>